

Ulslo – en lokalitet i Bordrup Klitplantage

Af Palle Uhd Jepsen

Det gamle Vester Horne Herreds største vandreklit, Bordrup Sande i Oksby Sogn, blev sammenblæst under den destruktive sandflugt, der begyndte i 1300-tallet og fortsatte sin skånselsløse fremfærd til begyndelsen af 1800. Bordrup Sande vandrede, mens den var mest aktiv, i nordøstlig retning, og truede en overgang med at opsluge marskengene ved Ho Bugt. Klitten efterlod i luvsiden en stor afblæst slette, Kallesmærsk Hede.

I midten af 1800-tallet blev sandet dæmpet og vandreklitten tilplantet. Den ligger i dag tæmmet og skjult under Bordrup Klitplantages bevoksning af bjergfyr.

Historien om dæmpning og tilplantning af Bordrup Sande har en fremtrædende plads i lokale beboeres kollektive bevidsthed som stedet, hvor de første forsøg med træplantning i Ribe Amt blev gennemført.

Lokaliteten Ulslo ligger i en oprindelig udblæst slugt mellem vandrerklittens to

Bordrup Sande, skjult under Bordrup og Oksby Klitplantager, set fra luften i maj 2007. Vandreklittens rimmer og det høje midterparti – til højre i billedet – omslutter Untoft Vand. I baggrunden – bag Bordrup Klitplantage – skimtes Mosevrå Kirke. Foto: Palle Uhd Jepsen.

Klitlandskab mellem Blåvand og Vejers, 2008. I dag betragtes sandflugt fra åbne klitter ikke som en trussel, men som en naturlig proces i et dynamisk landskab. Foto: Palle Uhd Jepsen.

højeste klitformationer. I en årrække fra 1945 til omkring 1990 blev Ulslo benyttet som en lokal festplads, men dens historiske reference er med tiden nærmest gået i glemmebogen.

Diskret tilbagetrukket mellem træerne på Ulslos græsklædte slette står en mindesten for to klitplantører, Poul Hansen (1809-1893) og hans søn og efterfølger Hans Poulsen (1841-1925). De ledede tilplantningen af vandreklitten fra 1853 til henholdsvis 1891 og 1917.

Emnet for dette essay er at fortælle Bordrup Sandes historie siden sandflugtens tid og i den sammenhæng genoplive den

lokale betydning, Ulslo havde som et fælles samlingssted for egnens beboere.

Lidt om sandets dæmpning

Geologiske undersøgelser har afsløret flere kuldeperioder med voldsom sandflugt siden den sidste istid. I de mellemliggende år var klimaet mildere og mere stabilt, så træarter som hassel, pil og eg kunne indvandre på de sandede jorder i Vestjylland. Store områder blev desuden bevokset med hedevegetation. De ældste lyngheder langs Jyllands vestkyst, der benævnes atlantisk klithede, menes at være opstået for omkring 4.800 år siden.¹

Parti fra Store Løvklit i Kærgård Klitplantage, 2005. Undersøgelser i 1964 viste, at de ældste træer i egekrattet var omkring 200 år, men der kan udmærket have været egeskov i området meget længere. Egekrattet har været i stand til at overleve både sandflugt og hugst. Foto: Palle Uhd Jepsen.

Under den sidste voldsomme sandflugt var årene fra midt i 1500-tallet til omkring 1730 den koldeste og mest stormfulde periode med en middeltemperatur, der var ca. én grad lavere end i dag. Det køligere klima medførte en forbigående beskedent sænkning af havspejlet, hvorved store sandmængder på kysten blev eksponeret for vindens magt. Det var formentlig den væsentligste forudsætning for katastrofens omfang, da stormene fik frit spil, og blæste sandet fra kysten og åbne klitter ind i landet.

Medvirkende til sandflugtens ulykkelige følger for beboerne var også bøndernes brug af vegetationen på heder og i klitter til

vinterfoder for husdyr samt anvendelse af hede- og klittørnv (fladtørnv) til brændsel. Man høstede desuden hjælme og marehalm til tagdækning. Kreaturer og får i løsdrift nedbed vegetationen, og dyrenes slid i plantetækket åbnede klitterne for sandflugt. I 1817 var 112.000 ha i Jylland ifølge Renteskammeret ødelagt af sandflugt.²

I et forsøg på at få sandflugten under kontrol udstedte Christian III allerede i 1583 den første af en række forordninger, der gjorde det strafbart at ødelægge vegetationen på heder og i klitter. Bestemmelserne blev yderligere indskærpet med Danske Lov fra 1683. Men det var svært for kongens

fogeder at håndhæve loven i de vestjyske klitsogne, hvor den forarmede befolkning ikke kunne betale skatter til kongen og tiende til kirken. Beboerne handlede af nød og afmagt, og myndighederne havde ikke metoder til at stoppe sandflugten.³

Indberetninger fra præster og klager fra sognenes beboere samt oplysninger i matrikelbogen for Oksby Sogn fra 1661 beskriver sandflugtens ødelæggelser i denne del af herredet, hvor flere landbrug helt eller delvist måtte opgives, når bygninger brød sammen under sandets vægt, og marker blev overføjet med sand.⁴ Med disse efterretninger kan der ikke herske tvivl om, at tilværelsen for beboerne i de sandflugtsramte sogne var yderst vanskelig. Kongen var lydhør, og med nedsættelse af hartkornstakster og afgifter forsøgte regeringen at hjælpe de nødstedte beboere.

Omfanget af bøndernes brug af klitter og heder samt dens mulige medvirken til sandflugtens katastrofale følger findes der dog ikke dokumentation for.

I en redegørelse fra kammerråd og sandflugtskommissær R. Christian Gross til Det Kongelige Rentekammer i 1847: 'Vejledning ved Behandlingen af Sandflugtsstrækningerne i Jylland', skriver han blandt andet: "At dette Onde skulde være opstaaet ved særegne Naturbegivenheder, kan neppe antages".⁵ Han mener dermed, hvad der ikke er belæg for, at sandflugtens ødelæggelser især må tilskrives bøndernes brug af heder og klitter.⁶ Det var på den tid en logisk vurdering, idet det først er gennem den nyere forskning, at videnskaben har været i stand til at redegøre for de geologiske og klimatiske processer, der udløste sandflugten.

Hjælmeplantning i en klitrende ved Blåvand omkring 1920. Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Sandflugten blev dæmpet

Det er den almindelige antagelse, at sandflugtens dæmpning var gennemført i slutningen af 1700-tallet, men dokumenter i Rigsarkivet fra 1786 til slutningen af 1800-tallet viser, at sandflugten i nogle områder først blev dæmpet omkring 1820, og man skal helt frem til omkring 1850, før det flygende sand var kommet nogenlunde under kontrol.⁷

Christian VII's sandflugtsforordning af 19. september 1792, der var et resultat af arbejdet i 'Den lille Landbokommission', som regeringen nedsatte i 1784, bestemte, at der skulle gennemføres forsøg med plantning af træer og buske i klitterne. Ifølge forordningen blev amtmændene i samarbejde med sandflugtskommissioner ansvarlige for dæmpning af sandflugt.

I 1815-1816 iværksatte staten klitdæmpning i de værst ramte sogne blandt andet i Oksby Sogn som pligtarbejde uden betaling for lokale beboere samt for folk fra nabo-

sogne, det vil sige 'hjælpesogne', der lå indtil tre mil (22,5 km) inde i landet. Ved en ihærdig indsats lykkedes det flere steder at dæmpe sandet ved plantning af hjælme. A. Fuglsang skriver:⁸ *"Af de hen imod 120.000 Tdr. Land [66.195 ha], der i 1792 var ødelagt af Sandflugt i Jylland, dæmpedes indtil Udgangen af 1816 ca. 70.000 Tdr. Land [38.614 ha], saa man her havde Sandflugten her under nødtørftig Kontrol."* De første forsøg med træplantning var derimod ingen succes.⁹

I 1830 udgav C. Dalgas for 'Det Kongelige Landhuusholdningsselskab' en beskrivelse af Ribe Amt, hvor et kapitel omfatter klitter og sandflugt.¹⁰ Dalgas var af den opfattelse, at sandflugten ikke længere var et væsentligt problem, idet, som han skriver: *"Endnu kan undertiden, ved stærk Storm og Flod, en Deel af Markerne blive bedækket med et tyndt Lag Sand, uagtet de værste Sandflugter ere dæmpede. ... Saarvidt Forfatteren har kunnet erfare, have ingen betydeligt Oversandinger fundet Sted i de sidste 100 Aar, og naar man tager Hensyn til, at de til Sandflugtens Dæmpning trufne Foranstaltninger ere af meget yngre Aarstal, synes Nogles Mening, at man har anseet Tingen vigtigere end den i Virkeligheden er, ikke at være ganske uden Grund. Der ere derfor dem, der troe, at Distrikterne, der forretter Arbeide i Klitterne, meget vel kunde indskrænkes."* Dalgas skriver efterfølgende, at man *"... nok kan antage, at Sandflugten, overladt til sig selv, høist (sic.) kunde ødelægge de Byer, som ligge Kysten paa 1 til 2 Miil nær, og de uden for denne Linie liggende Beboere altsaa aldeles ingen Nytte have, eller nogensinde kunde have af det Arbeide, de forretter."* Derefter kritiserer Dalgas det pligtarbejde, man pålægger beboerne, som urimeligt tidsspilde.

I kammerråd R.C. Grooss' afhandling fra

1847 om sandflugten¹¹ kan man læse, *"... at enhver utildæmpet Sandflugtsstrækning maa være under det Offentliges Raadighed, med temporair Ophævelse af enhver som helst Ret for Grundeieren til at tage Bestemmelse angaaende sammes Brug."* Staten kunne dog kun disponere over arealerne, indtil sandet var dæmpet. Ejerne fik derefter atter råderet over deres jord, men på visse betingelser, der skulle sikre, at sandets dæmpning blev vedligeholdt. Et vigtigt punkt i instruksen til ejeren var, at *"All Kreaturgang, være sig Sviin, Heste, Kreaturer, Faar eller Fjerkræ, bør med Omhyggelighed forebygges indenfor de inddolede¹² Sandflugtsstrækninger"*.¹³

Træplantning i klitterne

Med sandflugtsloven af 26. marts 1852 blev bønderne i hjælpesognene fritaget for at deltage i klitdæmpning uden betaling, mens beboerne i klitsognene fortsat skulle udføre ¼ af pligtarbejdet gratis. I 1853 blev træplantningen i klitterne genoptaget under ledelse af kammerherre og klitinspektør Hans Christian Riegels (1793-1861).¹⁴ I 1853/54 blev der bevilget 800 Rd. til nye forsøg med træplantning i de vestjyske klitter på udvalgte arealer i Hjørring, Thisted og Ribe Amter, og loven gav staten adgang til at opkøbe arealer til anlæg af klitplantager. I Ribe Amt blev Bordrup Sande udvalgt til plantningsforsøg. Fra 1853 og de næste ca. 30 år blev der plantet op til 80.000 planter pr. ha. Til sammenligning bruger man i dag ca. 4.000 planter pr. ha.¹⁵

Fra 1853 til 1878 havde staten erhvervet 800 ha til beplantning. I 1953, da træplantning i klitterne havde 100-års jubilæum, var klitplantagernes areal på i alt 41.396 ha.¹⁶ I

2015 dækker de nord- og vestjyske klitplantager i alt 68.852 ha med et træbevokset areal på 30.700 ha.¹⁷

Det viste sig snart, at indførte træarter som bjergfyr og østrigsk fyr egnede sig bedst i det vestjyske klima.¹⁸ Med tiden kom bevoksninger af bjergfyr til at fungere som en fremskudt front mod den fremherskende vindretning fra sydvest, så der blev skabt læ for andre træarter. Derefter kunne østrigsk fyr, som er et nøjsomt og vindstærkt træ, introduceres, idet den – ligesom bjergfyr – kan trives under dårlige forhold.¹⁹ Bjergfyr er senere på egnede lokaliteter blevet afløst af andre træarter som skovfyr, fransk bjergfyr, ædelgran, lærk, birk og eg.²⁰ Kystformen af Contorta (klitfyr) blev især plantet i læ af andre bevoksninger, idet arten ikke er særlig vindfast, men til gengæld kan væksten være god både på sandet og fugtig bund.²¹

Med 'Lov angaaende Sandflugtens Dæmpning' af 29. marts 1867 oprettedes Klitvæsenet som en statsinstitution med en klitinspektør som ansvarlig leder af sandflugtsdæmpning og træplantning. Mens man siden 1853 kun havde erhvervet arealer, som ejerne ønskede at sælge, blev det fra 1867 muligt for Klitvæsenet at ekspropriere arealer til plantning og fredning.²²

Bordrup Sande

Når man i dag færdes i Bordrup Klitplantage, hvor vandreklittens konturer er skjult af træbevoksning, er det vanskeligt at forestille sig et landskab med flygende sand fra åbne klitter. I litteratur fra 1800-tallet fortæller flere forfattere, hvordan de med egne øjne har oplevet sandflugtens landskab i Vestjylland. Spentrup-præsten Steen Steensen

Blicher²³ skriver i 1839 om det vestjyske, trøstesløse sandhav, da han under sin rejse fra Hamborg til Skagen en dag befinder sig på Blåbjerg: "... dybe Tanker gennemløber Sjælen paa denne Sandhavets Kæmpegrav. Ogsaa Dødstanken kommer ukaldet; du kan ikke holde den ude. Alle disse talløse Sandbobler! Kommer de Dig ikke for som Gravtuer? Synes Dig ikke hele dette stille livløse Klitland at være en uhyre Kirkegaard, hvor selve Væxtlivet er uopvækkeligt begravet? Intet Korn, intet Græs til føde for Mennesker og Dyr! Ingen Blomster, til at kvæge dit matte Øie!" Blicher ville have fået det samme indtryk af sandflugtens landskab, hvis han havde besteget en af Bordrup Sandes højeste klitter.

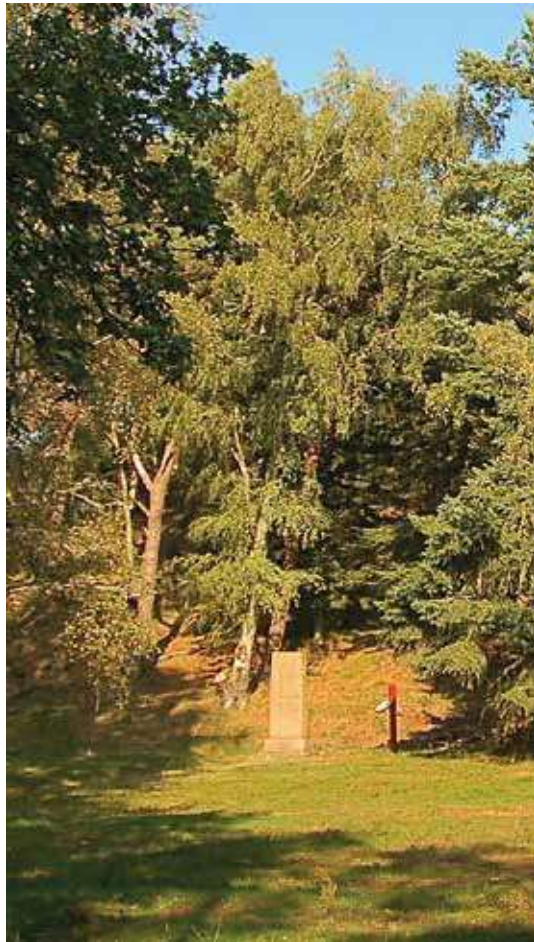
Digteren Thomas Lange, derimod, besøgte vandreklitten, og giver i 1870 følgende beskrivelse af udsigten derfra i novellen 'Aaen og Havet':²⁴ "Naar man staaer paa en af de Klitbakker, som omgiver Oxby Kirke²⁵ i Vesterhorneherred, et Par Mile fra Varde, og seer ud mod Nordvest, da overskuer man et Landskab, som i Vildhed og Storartethed søger sin Lige her i Landet."

Retrospektivt kan man i dag danne sig et pålideligt billede af sandflugtens landskab ved at studere de første nøjagtige landkort, som Videnskabernes Selskab udgav omkring

Videnskabernes Selskabs manuskriptkort fra 1795 over en del af Oxby Sogn. Kortet viser sandflugtens landskab, inden træplantning i klitterne blev påbegyndt. Vandreklitten, Borup Sande (Bordrup Sande), ses som en bue nord for Oxbye Kirke. Kahles Marsk (Kallesmærsk Hede) fremstår som en afblæst flade, der strækker sig mod vest til Vester Havet.

© Geodatastyrelsen.

Mindestenen i baggrunden har på forsiden følgende tekst:

*Egnens Beboere satte denne Sten
til Minde om de to Mænd,
som dæmpede og tilplantede
Bordrup Sande.*

Poul Hansen

*Klitplantør fra 1853 til 1891.
Han var den første, som dæmpede
Flyvesandet med Lyng
og muliggjorde derved Klitternes
varige Dæmpning og Tilplantning.*

Hans Poulsen

*Klitplantør fra 1891 til 1917.
Han fortsatte og fuldførte
Bordrup Sandes Tilplantning.*

*På stenens bagside står:
Bordrup Plantage paabegyndt 1853
Er en af Landets ældste Klitplantager
Den staar nu som et synligt Resultat
af de to Plantøreres Livsværk.*

Foto: Palle Uhd Jepsen.

1800. På manuskriptkortet fra 1805²⁶, der giver en smuk illustration af Bordrup Sandes parabel og en del af Kallesmærsk Hede, ser man desuden et åbent landskab med vindblæste klitter, heder og vådområder. Vandreklittens parabelform med dens fløje – rimmer, der strækker sig mod sydvest, omslutter sammen med klittens høje

midterparti en samling lavvandede søer, Untoft Vand. Søerne er opstået på parablens vindside ved udblæsning af sandet ned til grundvandet under klittens vandring mod Ho Bugt. Man ser syd for vandreklitten den stråtækte Oxbye Kirke som samlingspunkt for kirkestier fra sognets landsbyer. Øst for vandreklitten ligger landsbyerne

Udsnit af Videnskabernes Selskabs manuskriptkort fra 1795. Kortet viser Borstrup Sandes centrale område og Kirkebjerg (den nordlige rimme) samt søerne Untoft Vand. Ulsloge (Ulslo) ses øst for søerne ved slugten gennem Borstrup Sande. Omkring det tidspunkt, hvor kortet er opmålt, var den store klit stadig aktiv. Den karakteristiske randbebyggelsen, Mosevraae Bue (Mosevrå By), på kanten af marsken ved Ho Bugt samt enklaven Borup (Borstrup) var dengang truet af sandflugt og overfygning fra vandreklitten. © Geodatastyrelsen.

Mosevraa og Borup (Borstrup) samt marsken ved Hierting Revier (Ho Bugt).

Ulslo

I Borstrup Klitplantage, ca. 600 meter inde i plantagen vest for vejen til Blåvand, ligger en lysåben, græsklædt plads i slugten mellem vandreklittens højeste sandbakker, hvis

toppe befinder sig godt 30 meter over havet. Lokaltiteten er fra gammel tid kendt som Ulslo. Længst inde på pladsen står mindestenen over de to plantører, Poul Hansen og hans søn Hans Poulsen, som i sin tid stod for dæmpningen og tilplantningen af vandreklitten. Det har ikke kunnet opspores, hvornår stenen er rejst. På Generalstabens

kort vises den første gang på det reviderede kort fra 1931 som 'Mindestøtte', så den kan meget vel være rejst af egnens beboere i 1928 – 75 år efter plantningen i Bordrup Sande blev påbegyndt.

Første gang navnet Ulslo findes på tryk er på Videnskabernes Selskabs førnævnte manuskriptkort, hvor lokaliteten har navnet 'Ulsloge',²⁷ der ses ved en signatur for eng midt i et markant sydvestligt gennembrud af Bordrup Sande. Navnets oprindelse kan næppe opspores, men lektor Peder Gammeltoft²⁸ har tidligere oplyst, at navnets betydning muligvis kan udledes af 'Uldfrø Mark' eller 'Uldfrøtoft'. Betegnelsen Uldfrø brugtes tidligere om kæruld og frøgræs om engrapgræs. Den sidste stavelse kan udledes af det jyske 'sloge' for en lille lavning eller fugtig dalkløft, hvor det bløde 'g' næsten ikke udtales.²⁹

På Generalstabens målebordsblad (3201 Vejers) fra 1910 er Ulslo fejlagtigt vist lidt vest for Bordrup Kro, men på de senere målebordsblade ses navnet på det rigtige sted. På målebordsbladene benævnes Bordrup Sandes højdepunkt på 96 fod (30,1 meter) syd for Ulslo som Bavnhøj, hvilket må betyde, at der her tidligere fandtes en bavn, for eksempel en jernkurv, hvor man kunne tænde et signalbål. Knap 300 meter længere mod nordvest ligger højdepunktet på 100 fod (31,4 meter). Her byggede tyskerne under anden verdenskrig en observationsbunker. Naturstyrelsen Blåvandshuk har senere anlagt en handicapvenlig sti op til klittens top, hvorfra der kunne være en imponerende udsigt over det omgivende landskab, såfremt der blev ryddet en del af bevoksningen omkring højdepunktet.

Værnemagten havde i 1944 en barak i nærheden af mindestenen beregnet til indkvartering af omkring 60 mand. Tyskernes anlæg ved Ulslo omfattede også artilleri- og maskingeværstillinger.³⁰

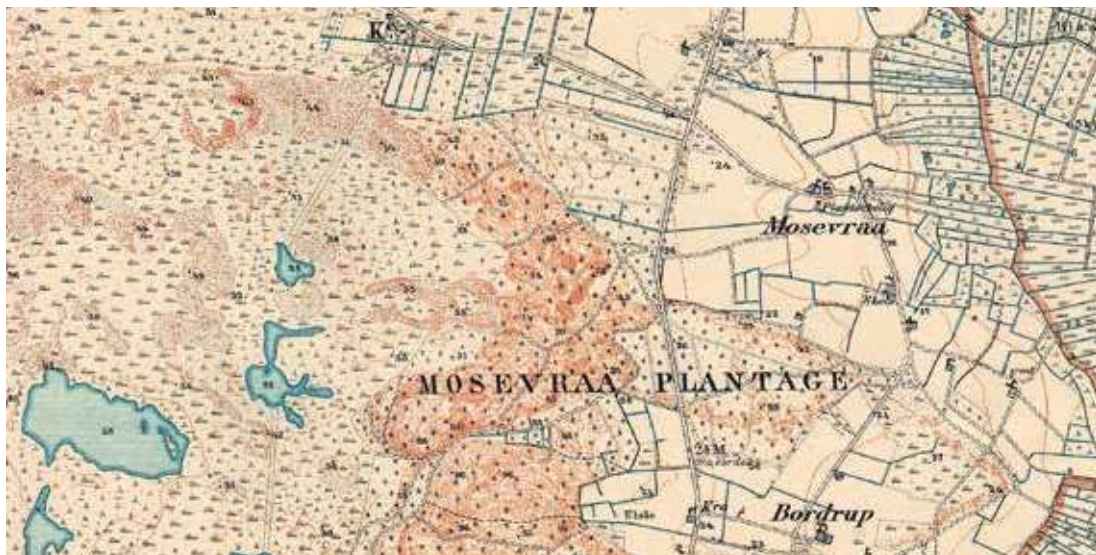
På Geodætisk Instituts³¹ kort forsvinder navnet Ulslo desværre på 4 cm kortet fra 1960 (1113 IV SV Oksbøl), og navnet er heller ikke medtaget på senere kort.

To klitplantører

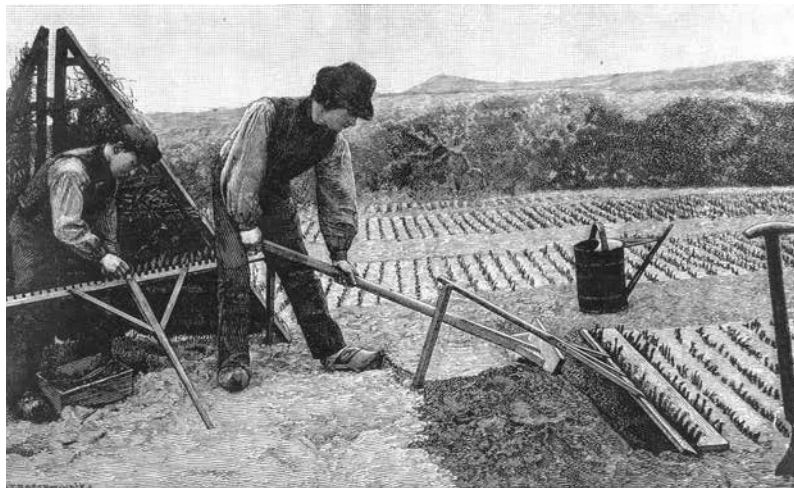
De første forsøg med træplantning i Ulslo i læ af Bordrup Sandes høje klitter blev påbegyndt af sandflugtskommisær Nees i 1851 med blandt andet skovfyr, men kun få planter overlevede.³² Det dårlige resultat skyldtes formentlig, at klitten endnu ikke var effektivt dæmpet. At det i de følgende år lykkedes at beplante Bordrup Sande var ikke mindst et resultat af klitplantørerne Poul Hansens og Hans Poulsens pionerarbejde. Deres livsgerning er beskrevet af Hans Thuesen og Ejvind Christensen.³³ Poul Hansen var søn af gårdejer Hans Sørensen og Maren Thuesdatter i Kjelst. I 1837 blev Poul Hansen gift med Birgitte Lauridsen fra Tarp, og ægteparret flyttede efter brylluppet ind på en gård i Bordrup, som Poul havde købt nogen tid i forvejen. Bygningerne var meget forfaldne, og et af værelserne blev benyttet som svinesti. Den tidligere ejer havde også forsømt jordens dyrkning, og flere af markerne stod jævnlige under vand. Det blev en stor opgave for Poul og Birgitte at få ejendommen til at give et udkomme, og den første tid måtte Poul derfor tage arbejde borte fra hjemmet blandt andet med sandflugtsdæmpning.

Udsnit af Generalstabens Topografiske kort fra 1870 (Ö6. Aal Kirke). Kortets ækvdistancer er vist i fod. Signatur for nåleskov i den vestlige del af Bordrup Sandes midterste parti viser, at tilplantningen af vandreklitten var påbegyndt. Ulslo ligger i slugten ca. 1.000 alen (630 m) nordvest for Bordrup Kro. © Geodatastyrelsen.

Samme kort (Vejs 3201) med rettelser i 1910. Bordrup Sande var siden 1870 i store træk blevet tilplantet. Når de to kort sammenlignes, viser det sig, at vandreklittens østlige kant ikke har ændret sig væsentligt, hvilket betyder, at klitten var dæmpet i 1870. © Geodatastyrelsen.

*Drewsens priklebret blev anvendt i Klitvæsenets planteskoler, hvor de mange tusinde planter af især bjergfyr blev produceret. Priklebretet var 125 cm langt med 50 spalter. I hver spalte blev der anbragt en plante fra frøbedet. To mand kunne prik-
le (omplante) ca. 20.000 planter pr. dag. Efter to år i priklebedet var planterne klar til at blive udplantet i klitterne. Privateje.*

Han tjente desuden en del penge ved at sælge ål, som han stangede i Ho Bugt.

Sandflugtskommissær Nees fik øjnene op for Poul Hansens evner, og i 1840 blev han ansat som opsynsmand i klitterne med ansvar for sandflugtsdæmpning.

Den første klitinspektør, H.C. Riegels, der virkede fra 1853 til 1861, har ganske givet drøftet træplantning i klitterne med Poul Hansen, for Riegels ønskede, at han skulle overtage ledelsen af træplantningen i Bordrup som klitplantør fra 1853.

Det var uden tvivl en vanskelig opgave. Bordrup Sandes enorme klitter tårnede sig op i sandflugtens landskab, og tidligere forsøg med træplantning var ikke lykkedes. Poul Hansen havde erfaret, at plantning af hjelme direkte i sandet ikke kunne stoppe sandflugten, og at de nye planter blev ødelagt af det flygende sand. Det var derfor nødvendigt at finde på andre metoder for at få sandet i ro. Han havde i nogle klitter på et

areal, han selv ejede i Bordrup, prøvet at dække plantestederne med afskåret lyng. Da det viste sig at være en effektiv metode, var det nærliggende at fortsætte med denne supplerende dæmpning i Bordrup Sande, men klitinspektør Riegels modsatte sig initiativet og den ekstra udgift til lyngarbejdet. Poul tabte dog ikke modet, men fortsatte for egen regning med lyngdæmpning på vandreklitten. Der gik da heller ikke lang tid, før klitinspektør Riegels blev overbevist om metodens effektivitet og skiftede mening. Dæmpning med lyng blev derefter en anerkendt metode, som i de følgende år blev benyttet i andre sandflugtsdistrikter.

Da man påbegyndte anlæg af klitplantager, blev planterne frembragt i planteskoler på lejet jord ofte langt fra plantestederne. Senere blev planterne produceret i mindre, lokale planteskoler, der blev anlagt mere hensigtsmæssigt. Poul Hansen kan have benyttet det lavtliggende areal i Ulslo til

Det østlige jorddige i Ulslo fotograferet fra skovvejen i januar 2015. Digerne ses på Generalstabens kort fra 1870 og 1910. Foto: Palle Uhd Jepsen.

planteskole. Denne formodning er dog kun baseret på, at man på matrikelkort fra begyndelsen af 1800-tallet samt på Generalstabens målebordsblad fra 1870 kan se, at arealet er udgrøftet og drænet. Desuden findes der signatur for jorddiger, der kan være anlagt for at skabe læ for de nye, sårbare planter.

Poul Hansen var i det hele taget en opfindsom person. I 1860 konstruerede han en særlig plantespade, hvormed man i løst sand kunne stikke et dybt plantehul med lige sider, så planten kunne få roden ned i fugtig jord. Med et andet redskab, spjalten (plantejern), trykkede medhjælperen hullet til, så der ikke kom luft ned til rødderne. Disse redskaber vandt hurtigt indpas i andre klitplantager og blev derefter kendt som 'Poul Hansens Plantespade' og 'Poul Hansens Plantejern'.

Poul Hansens utrættelige arbejde med ledelsen af tilplantningen af Bordrup

Klitplantage blev hans livsværk, og da han i 1891 tog sin afsked, kunne han se tilbage på 38 år som klitplantør. Poul Hansen døde den 22. oktober 1893 og ligger begravet på kirtegården i Mosevrå.

Den 2. november 1893 kunne man i Ribe Amtstidende læse 'et Eftermæle' om Poul Hansen, hvor hans gode menneskelige egenskaber blev fremhævet. Han beskrives som en vellidt og myndig person, der nød stor respekt blandt medarbejdere og foresatte. Det nævnes også, at han "... for sin Flid og Dygtighed [blev] benådet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn."

Poul Hansens søn, Hans Poulsen, efterfulgte i 1891 sin far som klitplantør i Bordrup, en stilling som han bestred til 1917. Hans Poulsen døde i Mosevrå den 14. juli 1925.

Ulslo som festplads

I årene efter anden verdenskrig blev Ulslo i

Ungdomsforeningerne fra Oksby, Ho og Vejers opførte i flere år dilettantforestillinger i Ulslo. 'Elverhøj' blev opført i 1945. Foto: Privateje.

I forestillingen 'Elverhøj' medvirkede blandt andre Signe Christensen, Vejers, og mejerist Sigurd Holdensen, Oksby. Foto: Privateje.

nogle år indtil 1990 lejlighedsvis benyttet som festplads, hvor der blev spillet dilettantkomedier og afholdt grundlovsfester.

Informationer om dilettant (fælleslæsning) i Ulslo er meddelt af personer, som deltog aktivt i forestillingerne eller blot havde været tilskuere. Alle er enige om, at Ulslo først blev benyttet som festplads efter krigen, hvor de forskellige lokale foreninger blev aktive med fælles arrangementer. Det blev blandt andet en tradition, at ungdoms- og gymnastikforeningerne i Vejers, Oksby og Ho opførte dilettantforestillinger de tre steder i vinterhalvåret, og fra 1945 til slutningen af 1960'erne gik de sammen om en fælles forestilling i Ulslo sidst på sommeren.

Det er usikkert, hvornår Vejers-Grærup Gymnastikforening blev dannet, men foreningens forhandlingsprotokoller fra 1949 er bevaret.³⁴

Oxby Ungdomsforening blev stiftet i 1918. Den nye forening havde nogle gode år, hvor der blev arrangeret dilettant, danseaftener og sanglege, men kun indtil 1922, hvor en ny formand, den indremissionske lærer i Oksby, J. Olsen, fik afskaffet den

form for underholdning. Først et par år senere med en ny formand, kom der atter gang i foreningen.³⁵ Det fremgår ikke af protokollerne, om der dengang blev spillet dilettant i Ulslo.

Foreningen gik i stå under krigen, men begyndte så småt med aktiviteter i 1943, herunder samarbejde om arrangementer med Vejers-Grærup Gymnastik- og Ungdomsforening på Bordrup Kro.³⁶ Det var derfor nærliggende at benytte pladsen ved mindestenen i Ulslo som friluftsscene, hvor løvengen gav en fin og romantisk ramme for opførelsen af Elverhøj i 1945.

Flere arrangementer i Ulslo blev i nogle år afsluttet med dans og kaffebord på Bordrup Kro, der også blev anvendt som alternativ til friluftsscenen, når vejret var for dårligt til at vise forestillingen i Ulslo.

Forsvarets ekspropriationer i 1967-68, afvandring af unge mennesker fra landbruget og opløsning af Vejers-Grærup Gymnastik- og Ungdomsforening medførte, at fællesarrangementerne efterhånden ophørte. Bordrup Kro, der kom med under ekspropriationerne, blev lukket og senere revet

Foto fra 1954, hvor man opførte 'Et opgør'. Her kendes navnene på de medvirkende. Fra venstre: Erna Knudsen, Kristian Kristensen, Anna Nielsen (Jacobsen), Ansgar Andersen, Hans Jensen, Ervin Simonsen og Ruth Christiansen, alle fra Vejers samt Jacob Jacobsen fra Grærup. Foto: Privateje.

ned, hvilket – sammen med myggeplage i plantagen – var medvirkende til, at Ulslo blev opgivet som foreningernes festplads.

I 1950'erne blev de første grundlovsfester holdt i Ulslo eller på Bordrup Kro. På et tidspunkt, formentlig i 1960'erne, stoppede disse arrangementer samtidig med, at Bordrup Kro blev lukket. Grundlovsfesterne blev derefter i nogle år holdt på Blåvand Kro. Peder Th. Nielsen, Blåvand, fortæller, at festerne blev arrangeret af Blåvandshukafdelingen af Specialarbejderne i Danmark (SID).

I 1987 blev den tidligere tradition med grundlovsfester i Ulslo genoplivet, og det populære arrangement kunne trække op imod 80 mennesker.

Anna Jacobsen, Oksbøl, har fortalt, at de grundlovs møder i Ulslo, hun kunne huske, blev holdt sidst i 1980'erne. I et udateret avisudklip formentlig fra 1987, som hun havde gemt, kan man læse: "På en af de skønneste pletter i vore store skovarealer bliver der grundlovsdag arrangeret en rigtig familiedag. I den del af Bordrup plantage, der benævnes Ulslo, har SID Fællesforeningerne i Blåvandshuk fun-

Billede fra en dilettantforestilling i 1953. Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

Borgmester Edna Jessen, Oksbøl, på talerstolen ved grundlovs mødet i 1990. Foto: Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv.

det frem til for afvikling af grundlovs møde. Pladsen har tidligere været benyttet til formålet, men det menes at være mellem 25 og 30 år siden, det sidst er sket.” ...”Borgmester Sten Nielsen holder grundlovs talen.³⁷ Der er underholdning i to omgange med ’Æ’ Flyvsaan’ som aktører, og folkedanserne møder op i deres festlige dragter og viser deres dansekunnen. Hertil kommer indlæg af plantør Niels Raun-Pedersen, som vil fortælle om det meget spændende skovafsnit.”

Borgmester Edna Jessen holdt grundlovs talen ved den sidste fest i 1990, og lokale folkedansere gav opvisning.

Ulslo – et øjebliksbillede

En klar frostdag i januar 2015 gik jeg en tur til Ulslo for at få et aktuelt indtryk af stedet som inspiration til dette essay. Blandt flere

steder i klitplantagerne er Ulslo et af de steder, jeg ofte vender tilbage til. Man kan her opleve en intens atmosfære, hvor man næsten kan fornemme den historie, de gamle træer med deres ældede bark og krogede stammer kan fortælle. Gamle, let sammenfaldne jorddiger indrammer pladsen på begge sider, og fra åbningen mellem digerne fører en sti hen til plantørernes mindsten. Med sine enkeltstående birk og eg har pladsen nærmest karakter af løveng.

Ved mindstenen findes et plateau, der har været brugt som scene til dilettantkomedier og underholdning ved grundlovsfester. Bag stenen ligger en tysk bunker, og jeg har fået fortalt, at den blev brugt som omklædningsrum for amatørskuespillerne. Man klarede sig med beskedne faciliteter.

*Efter grundlovtalen
var der opvisning af fol-
kedans og anden under-
holdning.*

Grundlovmødet 1990.

*Foto: Blåvandshuk
lokalhistoriske Arkiv.*

I 1996 – 25 år efter Klitvæsenets nedlæggelse – udførte den litauiske kunstner, Julius Urbanavičius, en interessant træskulptur til Ulslo. Den forestiller en klitplantør med knortekæp og jagthund. Hans ansigt er vejrbit, præget af vestenvind og knygende sand, men over hans hoved har kunstneren udskåret to agern som et symbol på, at klitterne grønnedes.

Syd for skovvejen kan man finde strukturer i skovbunden, der med lidt god vilje kan tolkes som rester af de gamle jorddiger og grøfter omkring to kvadratiske felter, der sammen med jorddigerne på pladsen overfor fremgår af Generalstabens kort fra 1870. På et tidspunkt, muligvis allerede midt i 1800-tallet, må disse anlæg have haft en praktisk funktion eventuelt i forbindelse

med vandrekrittens tilplantning. Der skulle jo, som nævnt, bruges mange planter.

Langs skovvejen ind til Ulslo kan man opleve et alsidigt skovbillede, der viser en blanding af ældre bevoksninger med skovfyr, østrigsk fyr, ædelgran, eg og birk. Selve vandrekrittens skråninger er mange steder dækket af tætte bjergfyrkrat.

I Naturstyrelsens driftsplan for Blåvandshuk er et mindre område i Ulslo udlagt som urørt skov. Det betyder, at der ikke må foretages traditionel skovdrift. Væltede træer bliver liggende, hvor de falder, og de vil efterhånden ved en naturlig succession bidrage til en øget biologisk mangfoldighed og danne økologiske nicher for en interessant svampeflora, insekter og andre organismer, hvilket igen betyder føde for sko-

Julius Urbanavičius skulptur af klitplantør, april 2015. Foto: Palle Uhd Jepsen.

vens fugle. Træer, der endnu står, men som måske har mistet toppen eller grene, bidrager med redesteder for hulrugende fugle som stor flagspætte, vendehals, træløber og mejser.

Betegnelsen urørt skov må ikke sammenlignes med begrebet naturskov. Klitplantagen er et kunstigt anlagt landskab ved plantning af både indførte træarter og hjemmehørende (endemiske) arter som eg og birk. Den første gruppe af blandt andet bjergfyr og østrigsk fyr, var forudsætningen for klitternes succesfulde tilplantning.

De naturhistoriske interesser i Ulslo skal

derfor ses i sammenhæng med en spændende kulturhistorie.

Tak

Flere personer har bidraget med informationer om Ulslos historie, og jeg vil gerne takke lektor Peder Gammeltoft, Afd. for Navneforskning, Københavns Universitet; Anni Skov Christensen og Kirsten Boldt Jensen, Blåvandshuk lokalhistoriske Arkiv; Anna Jacobsen, Oksbøl; Sven Wodschow, Naturstyrelsen Blåvandshuk; Gunder og Harry Gregersen, Ho; Jørgen og Karen Tøstesen, Blåvand; Peder Th. Nielsen, Blåvand og Sten Nielsen, Oksbøl.

Litteratur

- Blicher, Steen S., 1839 (genoptrykt i Ringkøbing 1965). *Vestlig Profil af Den Cimbriske Halvøe*. København.
- Dalgas, C., 1830. *Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i økonomisk Henseende*. Femte Stykke, Ribe Amt. Det Kongelige Landhuusholdningsselskab. København.
- Fuglsang, A., 1947. *Bidrag til Sandflugtens Historie*. Jyske Samlinger, Bd. 5, række 9, s. 162-194.
- Grooss, R.C., 1847. *Veiledning ved Behandlingen af Sandflugtsstrækningerne i Jylland*. Det Kongelige Rentekammer. Kjøbenhavn.
- Jensen, F. (red.), 2008. *Sandflugt og klitfredning – erfaringer og status*. Miljøministeriet, By- og Landskabsstyrelsen.
- Jepsen, P.U. & Ploug, M., 2009. *Blåvand*. Museet for Varde By og Omegn.
- Jepsen, P.U., 2013. *Ho, Langli og Skallingen*. Museet for Varde By og Omegn.
- Lange, T., 1870. *Aaen og Havet*. København.
- Naturstyrelsen, 2013. *Driftsplan for Blåvandshuk 2012-2027*. BLH@nst.dk
- Skarregaard, P., 2008. *Kampen mod sandet*. Museet for Thy og Vester Hanherred.
- Thaarup, P., 1953. *Klitplantagerne 100 år efter plantningens begyndelse*. Landbrugsministeriet.
- Thuesen, H. & Christensen, E., 1952. *Og sandet dæmpedes*. Fra Ribe Amt., s. 96-109.

*Skovvejen fra Bordrup
til Ulslo i januar 2015.
Foto: Palle Uhd Jepsen.*

Noter

- 1 Jepsen & Ploug 2009, s. 43.
- 2 Jensen (red.) 2008, s. 7.
- 3 Jepsen & Ploug 2009, s. 44.
- 4 Skarregaard 2008, s. 10-11. Jepsen & Ploug 2009, s. 44.
- 5 Grooss 1847, s. XI.
- 6 Grooss 1847, s. 2.
- 7 Fuglsang 1947, s. 163.
- 8 Fuglsang 1947, s. 177.
- 9 Jensen 2008, s. 10. – Jepsen 2013, s. 30.
- 10 Dalgas 1830, s. 20-24.
- 11 Grooss 1847, s. 21-32.
- 12 Inddole: Arealernes afgrænsning med en fredningslinje ved opsætning af doler, som kunne være græstuer eller lyngtørv på halvanden til to alen (94-125 cm).
- 13 Grooss 1847, s. 21-32. – Jepsen 2013, s. 30.
- 14 Kammerherre Riegels var postmester i Snoghøj, hvor han også drev en planteskole. Han havde erfaring med ledelse af plantninger på nogle midtjyske heder (Skarregaard 2008, s. 32).
- 15 Naturstyrelsens information.
- 16 Thaarup 1953, s. 26.
- 17 Sven Wodschow, personlig meddelelse.
- 18 Thaarup 1953, s. 32-34, 52-54 og 58.
- 19 Thaarup, 1953, s. 52.
- 20 Jensen 2008, s. 11.
- 21 Thaarup 1953, s. 48.
- 22 Thaarup 1954, s. 15.
- 23 Blicher 1839, s. 46-47.
- 24 Lange 1870, s. 3.

Henfaldne træer i såkaldt 'urørt skov' er til gavn for mange arter af dyr og planter.

Foto: Palle Uhd Jepsen.

25 Den gamle Oxby Kirke blev ødelagt af sandflugt og nedlagt i 1891. Den lå ved Bordrup Sandes sydlige rimme.

26 Videnskabernes Selskabs kortreferance, vs08a_1.

27 Thuesen og Christensen 1953, s. 6, nævner, at Ulslo tidligere blev kaldt 'Ulfslaage' eller 'Ulvslaage'. Jeg har forelagt spørgsmålet for lektor Peder Gammeltoft, Københavns Universitet, Afd. for Navneforskning. Han forklarer, at på vestjysk udtales låge (laage) som 'lo' med en lang, lukket o-lyd. Det vil sige, at formen '-laage' og Vid. Selsk. korts '-loge' synes at afspejle et forsøg på at tolke 'lo' som et kendt ord.

28 Peder Gammeltoft, personlig meddelelse 2009.

29 P. Gammeltoft med henvisning til H.F. Feilberg, 1886-1914, i Bidrag til Ordbog over jydsk Almuesmaal, s. 376.

30 Naturstyrelsens information.

31 Senere ændret til Kort- og Matrikelstyrelsen og fra 2013 Geodatastyrelsen.

32 Thaarup 1953, s. 42.

33 Thuesen og Christensen 1952, s. 96-109.

34 Jepsen og Ploug 2006, side 85-87.

35 Jepsen og Ploug 2009, side 86-87.

36 Jepsen og Ploug 2009, side 87.

37 Sten Nielsen har oplyst, at han holdt grundlovstaler i 1987, 1988 og 1989. Hans taler findes på Blåvandshuk lokalhistorisk Arkiv.

Palle Uhd Jepsen (f. 1941). Bor i Wales sammen med sin kone, Rosemary Mason. Adresse: Hunters Hollow, Penmaen, Swansea SA3 2HQ, Storbritannien. E-mail: uhd@btinternet.com. Han har fra 1965 til 2003 som ansat på Vildtbiologisk Station, Kalø, ved Landbrugsministeriets Vildtforvaltning og Skov- og Naturstyrelsen primært arbejdet med forskning og overvågning af vandfugle og havpattedyr, naturforvaltning samt ledet oprettelse og drift af natur- og vildtreservater. Han har deltaget i forskningsprojekter på Svalbard og i Østgrønland samt skrevet flere bøger om natur- og kulturhistoriske emner herunder om arktiske forhold.